

Att förstå och förebygga våld i nära relationer

Utgångspunkten för denna ledare är boken *I händelse av min död* av Kerstin Weigl och Kristina Edblom¹. I den får man följa två journalister som under 10 år lägger ett stort pussel där varje pusselbit är en mördad kvinna. Går det att förstå vad som hände? Varför dödade männen? Om det fanns barn i relationen vad hände med dem på kort och lång sikt? Genom boken får man följa hur de olika pusselbitarna hänger samman på olika sätt och mönster träder fram som leder till insikter och svar på frågeställningarna. Kan dessa insikter göra att man bättre förstår varningssignaler och kan förebygga dessa mord?

Första gången jag stötte på den narrativa eller berättande forskningstraditionen var när en grupp psykologer ville förstå mer om forskningsobjektet våldtäkt. De lät de våldsutsatta kvinnornas berättelser vara utgångspunkter för att söka mönster som kunde ge förståelse för vad som skett². Det är med den förståelsen jag följer de två journalisternas pusslande genom boken.

I baksidestexten på boken står:

”Det här är en bok om hur kvinnor dödas i Sverige. Men ännu mer om hur de lever. Författarna har i tio års tid granskat vartenda fall där en kvinna mördats av sin partner eller expartner från år 2000 och framåt. Fram växer en berättelse om förlust och förtvivlan, livskraft och läkning – och om samhällets misslyckanden och synen på brotten som privata familjetragedier”.

Utgångspunkten för författarnas materialinsamling var ett datoriserat arkiv, polisens s.k. RAR-arkiv, som innehåller samtliga polisanmälningar av brott. Koderna för dödligt våld mot kvinna med skjutvapen och dödligt våld mot kvinna utan skjutvapen sorterade fram de kvinnor som granskades. Genom att ta del av rättegångsprotokoll, domar, dagböcker, fotografier och brev förmedlas berättelser som ger en bild av varje kvinna, 299 stycken. Men sedan har författarna kompletterat detta med samtal med anhöriga till de dödade, inklusive med barnen.

Pusselbitarna i boken kan se ut som följer: Nr 279; kvinna, trettiosju år. Hon ville leva ensam med de tre yngsta barnen, men var rädd för sin man som var våldsam och kriminell. Flera gånger sökte hon vård för allvarliga skador och socialtjänsten kopplades in. Varje gång tog hon tillbaka sina vittnesmål. Döddes 13 juli 2017. Sedan fördjupas berättelserna för att illustrera varför kvinnorna drar tillbaka sina vittnesmål.

Författarna skapade en egen databas där förutom frågor om var, när och hur

hon dödades noterades allt som hade med den dödade kvinnans relation att göra. Vilde hon skiljas? Hade hon berättat för någon? Sökt hjälp? Var han våldsam? Andra varningssignaler? Missbruk? Frågeställningarna växte och frågeställningarna i pusslandet blev flera. Hade även mördaren sökt hjälp? Vilka barn fanns och vad hade de sett?

Barnen hade oftast placerats i familjehem och vid samtalen med familjehemmammor ställdes frågor som: Är pappan vårdnadshavare? Om nej, hur gick det till? Om ja, har frågan kommit på tal? Har barnet någon kontakt med sin pappa? Hur ser den ut? Hur mår barnen?

”Samtalen med anhöriga är viktigare för granskningen än vad vi från början kunde föreställa oss. De dödade kvinnorna har varit mer våldsutsatta och mer hjälpsökande än vad som går att läsa sig till i domarna. Familjerna är viktiga informationskällor. De har ringt polis, socialtjänst, psykiatri. De har kört kvinnor till kvinnojourer. De har försökt medla. De har hjälpt henne flytta och tagit hand om hennes barn. De har kvar dagböcker, brev och dokument.”

I vart femte fall följdes mordet av självmord.

En viktig hållpunkt för författarna var en presentation år 2009 i Aftonbladet. Man redovisade då att under 2000-talet hade 153 kvinnor dödades av män. De skriver:

”Kvinnorna som dödades hade varit mycket rädda, väl medvetna om att det var farligt att lämna relationen. Varningssignaler fanns kring varannan av de 153 dödade kvinnorna: polisanmälningar som inte gett resultat, släktingar som larmat, grannar som kände till misshandel. 26 kvinnor hade själva aktivt sökt hjälp hos polis, socialtjänst, kvinnojourer. Det hade inte hjälpt”. ”Men det var något annat att se omständigheterna kring mordet nedbrutna i exakta tal. 72 av 153 kvinnor hade lämnat eller var på väg att lämna mannen när de dödades. 77 kvinnor hade tidigare hotats eller misshandlats. 114 dödades i sitt hem, 44 av dem i sin egen säng. 126 barn hade förlorat sin mamma”.

Detta blev starten på fördjupade studier med intervjuer av familjemedlemmar, av barnen som mist sin mamma och även av intervjuer med mördarna.

De senast analyserade 299 fall från juni 2019 hade 246 barn under 18 år förlorat sin mamma i mord eller dråp. 92 barn var hemma när dådet skedde och 51 barn såg mordet. Minst sju barn hittade sin mamma efteråt.

Men var tredje barn hade sin morddömda pappa som vårdnadshavare. Han kan styra sina barns liv från fängelset. Socialstyrelsens riktlinje är att socialnämnden i fall som dessa ”bör” gå till domstol och begära att pappan fräntas den juridiska vårdnaden. Socialtjänsten känner inte alltid till att detta är huvudregeln.

Vid intervjuerna med barnen och familjehemsföräldrarna slogs författarna av hur ensamma barnen var efter mordet. Men flertalet av de minderåriga barnen hade också allvarliga psykiska problem. De hade i en och samma stund förlorat båda sina föräldrar. Vart fjärde barn har skilts från sitt syskon och var femte barn hade fått flytta flera gånger. De flesta av barnen i undersökningen ville inte träffa sin pappa. Barnen bär på skam och de tillåts sörja den dödade, men inte den andra som är levande död. *”Det vuxenvärlden kallar hänsyn till barnen betyder att de har blivit osynliga.”*

Övervåldet vid dråpen var författarna oförberedda på. Kvinnorna vi läste om hade ofta slaktats, skändats, styckats. Brotten var ofta besinningslösa, gränslösa. Det var inte ”vanliga mord”. Samtidigt är bilderna av förövarna kanske inte det vi tänker på. Han kan vara en ordinär ostraffad medelålders familjefar på väg att bli lämnad av sin hustru sedan trettioett år.

”På något vis har det varit enklare att tänka på mordet som en förlängning av mäns våld mot kvinnor, som den yttersta konsekvensen. Problemet är att männen som dödat inte är typiska våldsamma män. Det dödliga våldet är speciellt. Våld i nära relationer förekommer i alla miljöer och samhällsklasser, men männen som dödar är nästan alltid avvikande, psykiskt sjuka och socialt belastade.”

Med hänvisning till Henrik Belfrage, som också skrivit en av artiklarna i temadelen³, delas männen upp i tre grupper: 1) personer med psykopatiska drag som kan använda våld utan att vara arga, 2) de med diagnosen borderline som agerar känslomässigt och 3) den ”vanlige mannen” som kan verka balanserad men är kontrollerande inom hemmets väggar. I granskningen av de 236 männen sticker de ut som har haft vårdkontakter. Man exemplifierar med fall som en deprimerad lärare som får antidepressiva medel och skjuter sin fru fyra dagar senare. En annan får sömnmedel på psykakuten och kör två dagar senare bilen över kajen med sin fru. I gruppen har minst 7 av 10 psykiska problem, var fjärde man har pågående vårdkontakt och minst var tionde har sökt hjälp i vården samma vecka som de har mördat. I Shilan Camans avhandling⁴ från 2017 påvisas att männen som har ihjäl sin kvinnliga partner, som grupp, ofta är mer välfungerande utåt och de lever oftare under ordnade förhållanden i jämförelse med män som begår övrigt dödligt våld. Hälften har aldrig tidigare varit lagförda. Varnings signaler hos männen är personlighetsstörning hos männen som t.ex. att de är väldigt personlighetsmässigt beroende av sin partner, osjälvständiga och hotar att ta sitt liv.

Författarna säger i slutet av boken:

”Tio år med det här arbetet har förändrat oss. Vårt tänkande har förändrats. De många

ledare

Kvinnornas historier har förändrat oss, även männens och barnens. I operans värld är ond bråd död ödesbestämd. I verkligheten, när en kvinna mördas i sin säng, har det i många fall funnits mycket att göra för att förhindra det. Varningssignaler har funnits i vartenda fall. Både männen och kvinnorna har varit hjälpsökande. Barnen har slagit larm i skola och förskola”.

De samhällsinstitutioner som har till uppgift att ge stöd till kvinnor och barn som far illa har mycket att lära av insikterna från berättelserna som presenteras i boken I händelse av min död. Boken illustrerar värdet som finns i den narrativa forskningstraditionen där insikter om varningssignaler ges för att undvika det våld som ibland drabbar både kvinnor och barn.

*Bo J A Haglund
Redaktör och professor*

Referenser

1. Weigl K, Edblom K. I händelse av min död. Stockholm, Natur och kultur, 2019.
2. Labonte R., Feather J. and Hills M. A story/dialogue method for health promotion knowledge development and evaluation. Health Education Research. 1999;14: 39-50.
3. Belfrage H. Att bedöma och hantera risker för framtida partnervåld: Vad bör anses vara en ”evidensbaserad” riskbedömning för partnervåld på individnivå? Socialmedicinsk tidskrift. 2019; 96, Häfte 4: 549-557
4. Caman S. Intimate Partner Homicide Rates and Characteristics. Karolinska institutet, thesis, 2017. Se <https://openarchive.ki.se/xmlui/handle/10616/45867>